

Dabartinė mūsų skyryba turi savo ištakas. Tai istoriškai susiformavęs rašomosios kalbos elementas. Lietuvių kalbos skyrybos istorija iki šiol nedaug tyrinėta, nors ji ir turi beveik penkių amžių tradiciją. Lietuvių kalbos skyrybos sistema formavosi veikiami kitų kalbų (lenkų, vokiečių, lotynų, rusų, prancūzų) skyrybų pavyzdžio, jai turėjo įtakos ir skiriamųjų ženklų vartojimo įgūdžiai, kuriuos buvo išsiugdę žymesnieji lietuvių rašytojai, kultūros veikėjai, vertėjai.

Lietuvių kalbos skyrybos istorija iki šiol nuosekliai, sistemingai neištirta. Lietuvių kalbos istorijos darbuose tik bendrais bruožais aptariama, kaip buvo vartojami skyrybos ženklai XVI – XVIII a. lietuviškuose raštuose.

Šio pranešimo tikslas yra aptarti ir apibendrinti XIX a. lietuvių raštijoje vyravusias dvitaškio ir brūkšnio vartosenos tendencijas ir funkcijas, nes aptariamojo laikotarpio lietuviškų raštų skyryba specialiai netirta. Tyrinėjimo medžiaga surinkta iš originaliųjų ir verstinių veikalų, kurie yra tinkami reprezentuoti aptariamojo laikotarpio rašomosios kalbos būkle. Empirinės duomenų bazės pagrindą sudaro apie 800 dvitaškio ir brūkšnio vartojimo atvejų.

Atliktas tyrimas atskleidė, kad tiriamuosiuose XIX a. tekstuose dvitaškio vartojimo sfera kur kas platesnė nei dabartinėje lietuvių kalboje. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad XIX a. vidurio lietuvių rašomojoje kalboje daugėja skyrimo brūkšniu atvejų, pastebima šiokia tokia dvitaškio ir brūkšnio konkurencija esant tam pačiam skyrybos atvejui. Šių skyrybos ženklų sinonimika labiausiai išryškėja skiriant bejungtukius sudėtinio sakinio dėmenis. Pasakytina, kad dažniausiai aptariamų skyrybos ženklų vartoseną remiama sakinio sintaksine struktūra ir prasme, kai kuriais atvejais brūkšnys motyvuotas ir sakinio intonacijos.

Gabrėnaitė Eglė (Vilniaus universitetas Kauno fakultetas Kalbų, literatūros ir vertimo studijų institutas)

ERISTINIS ARGUMENTAVIMAS POLITINIAME DISKURSE

Politinis diskursas išskirtinai stipriai aktualizuoja pragmatišką retorinio paveikumo funkciją ir jėgą. Ši funkcija ypač išryškėja rinkimų metu, politikams ir jų rinkiminių kampanijų kūrėjams disponuojant gausiais retorikos ištekliais paveikiamam diskursui kurti. K. Burke (1969: 343) teigia, esą politinės retorikos funkcija – pasitelkus kalbines priemones formuoti auditorijos pažiūras bei įsitikinimus bei paveikti elgesį, kitaip tariant, manipuliuoti auditorija. Tai lemia politinės komunikacijos specifika: politiko siekis patraukti ir išlaikyti auditorijos dėmesį, reprezentuoti ir įtvirtinti savo įvaizdį, diegti parankius vertinimus, pažiūras, formuoti įsitikinimus. Politinės lyderystės reiškinį analizuojantys mokslininkai vienbalsiai sutinka, kad retorika yra viena iš pagrindinių lyderystės formavimo(si) ir įtvirtinimo priemonių, politinės įtakos ir galios šaltinis. Taigi politinė lyderystė formuojama ir įtvirtinama per kalbą, apeliacinę jos galią, pasitelkus gausius retorinių priemonių išteklius.

Pranešime pristatomo tyrimo tikslas – nustatyti ir išskleisti eristinės argumentacijos dėsningumus lietuviškajame politiniame diskurse. Politinės retorikos analizė atskleidžia, kokias vertybes aktualizuoja politikai, kreipdamiesi į rinkėjus, taip pat – kokias retorinės persvajijos strategijas pasitelkia šiam tikslui. Politinis diskursas funkcionuoja kaip pagrindinių retorinės argumentacijos kategorijų logos, ethos, pathos sintezė: logos apima racionalųjį, loginį – informacinį diskurso lygmenį; ethos – apeliuoja į auditorijos pripažįstamus moralinius autoritetus, bendrąsias vertybes bei normas; pathos apima emocinį diskurso lygmenį. Eristinė argumentacija yra dominuojanti argumentacijos paveikiuosiuose diskursuose rūšis. Toks įtikinimo būdas yra priemonė sukurti tiesos regimumą, nors jis yra tik tariamas. Eristinių argumentų svarba išryškėja formuojant diskurso argumentacijos sistemą: tinkamų argumentų paiešką, atranką, derinimą.

Gudavičienė Eglė, Pribušauskaitė Joana (Vilniaus universitetas)

AKADEMINIŲ TEKSTŲ FRAZIŠKUMAS: BENDRYBĖS IR SKIRTYBĖS

Šio pranešimo objektas – akademinis tekstų fraziškumas. Frazijų tyrimui 2010–2016 m. sukauptas humanitarinių, socialinių, fizinių, technologijos, biomedicinos, žemės ūkio mokslo kryptų bakalauro darbų tekstynas. Tikslas – išskirti akademiniam diskursui būdingas frazes ir parengti įvairioms mokslo sritims būdingų frazių sąvadą, pirmiausia lingvodidaktiniais tikslais: mokant gimtakalbius akademinio rašymo, taip pat mokant svetimkalbius lietuvių kalbos mokslinio stiliaus ypatybių ir pan.

Frazės terminas daugiareikšmis, taigi pirmiausia aptariama, kas šio projekto tyrėjų yra laikoma fraze. Apsibrėžiama, kad frazė – tai greta einančių žodžių seka kaip conceptualus akademinis vienetas, kuriam būdingas gramatinis junglumas ir semantinis prasmingumas bei sakinyje eina tam tikra sakinio dalimi. Aptariamos frazių identifikavimo ir išgavimo procedūros. Tam taikomas mišrus metodas. Pirmiausia iš sukaupto tekstyno išgaunamas dažninis žodžių sąrašas ir, remiantis teorine literatūra bei kitų užsienio tyrėjų parengtais frazių sąrašais, sudarytas bendras būdingiausių žodžių sąrašas. Juo remiantis sugeneruotas keliažodžių (dvižodžių, trižodžių, keturžodžių, penkiažodžių) žodžių sekų sąrašas.

Pastebėta, kad tekstyno teikiami analizės metodai nėra pakankami, nes, pagal mūsų pasirinktą frazės sampratą, daugeliui išgautų žodžių sekų trūksta gramatinio rišlumo ir semantinio prasmingumo – frazės pradžios ar pabaigos. Taigi, norint sudaryti frazių sąvadą, būtina pasitelkti kitą metodą – kritinę diskurso analizę. Sudarius akademiniam tekstams būdingų frazių sąrašą, gautos frazės tikrinamos remiantis skirtingų mokslo sričių tekstais. Šiame pranešime pateikiama socialinių mokslų ir technologijos mokslų frazių lyginamoji analizė: analizuojami frazių tipai, jų struktūra ir funkcija tekste. Ieškoma, kas gali būti bendra tarp skirtingų mokslo kryptų tekstų.

Pirminiai tyrimo rezultatai rodo, kad bendras skirtingų mokslo sričių frazių sąrašas įmanomas, tačiau netenkama daug konkrečiai mokslo sričiai būdingų frazių. Todėl į bendrą tyrimo lauką ar frazių sąvadą gali nepatekti daug konkrečioms mokslo sritims būdingų, reikalingų ir aktualių frazių. Taigi ieškoma atsakymo į klausimą, kokį įmanoma parengti bendrą visoms mokslo sritims akademiniam tekstams būdingą frazių sąrašą ir kas galėtų likti atskirų mokslo kryptų frazųose.

Kundrotas Gintautas (Lietuvos edukologijos universitetas)

EMOCIJŲ LINGVISTIKA LITUANISTIKOJE

Radzevičienė Sigutė (Lietuvos edukologijos universitetas, Vytauto Didžiojo universitetas)
IDĖJŲ IR KULTŪROS ISTORIJA KAIP SOCIOKULTŪRINIS KALBOS MOKYMO ASPEKTAS

Pranešime remiamasi dėstymo patirtimi Švedijos universitetuose (Stokholme ir Lunde) – dėstomo Idėjų ir kultūros istorijos kurso programa. Svarstomas kurso aktualumas Lietuvai, mokant užsienio kalbų, suvokiant kitos kultūros, savą tapatybę.

Švedijos universitetuose studijuojant filologijos disciplinas kelis semestrus dėstomas Idėjų ir kultūros istorijos kursas. Tai tarpdisciplininė aktualios kultūros analizė, išryškinanti visuomenės idėjų raidą. Pateikties tarpdiscipliniškumas leidžia ją aptarti aktualizuojant specifinius aspektus: istorinį, filosofinį, socialinį, meninį ir sutelkti juos į vientisą gyvenimos kontekstą – būtiną intelektinį pamatą lingvistinėms studijoms.

Kompleksinis aktualaus kurso rezultatas leidžia suvokti giliausias studijuojamos kalbos premisas, paaiškinti kalbos kitimo tendencijas, numatyti visuomeninės minties perspektyvas.

Kitas Idėjų ir kultūros istorijos kurso matmuo – komparatyvinis, ypač svarbus suvokiant konkrečios tautos tapatybę. Idėjų raidos intensyvumas atsiveria lyginant ją su kaimyninėmis kultūromis ir su Vakarų Europos tradicija.

Gilesnėms tautos idėjų raidos studijoms neišvengiama telktis į konkrečios kalbos disciplinas. Kokio intensyvumo, akademinio išsamumo galima reikalauti mokantis užsienio kalbų kompleksiniame idėjų istorijos kurse – universiteto apsisprendimo reikalas. Gyvenimas įrodė: be idėjų ir kultūros istorijos suvokimo studentų žinios lieka sporadiškos, išsitrinančios laike.

Rakutienė Silvija, janušaitienė Vida, Adomaitienė Sandra (Lietuvos sveikatos mokslų universitetas)
DĖSTYTOJO VAIDMENS KAITA ŠIUOLAIKINIAME UNIVERSITETE

XXI-asis amžius į akademinę visuomenę atnešė nemažai naujovių, kurios priverčia naujai apmąstyti studijų procesą ir pakoreguoti dėstytojo vaidmenį jame. Akademinė visuomenė yra stipriai įtakojama modernaus pasaulio kosmopolitiškumo, didaktinių nuostatų kaitos ir švietimo sistemos modernizavimo principų. Studijų proceso sėkmė ir rezultatai tiesiogiai priklauso nuo mokančio asmens ir besimokančiųjų sugebėjimo tinkamai bendrauti ir bendradarbiauti – bendrų mokymosi tikslų nusistatymo, tinkamų mokymo ir mokymosi būdų pasirinkimo, gebėjimo vieniems kitus motyvuoti ir suaktyvinti.

Šiuolaikiniame universitete dėstantys kalbų dėstytojai susiduria su iššūkiais, kuriuos kelia tas faktas, jog šiuolaikiniai studentai iš esmės skiriasi nuo studentų, kurie atvykdavo į aukštąją mokyklą prieš dešimt, dvidešimt metų ar netgi prieš penkerius metus. Studentų kontingento pasikeitimus įtakoja kartų kaita bei studijų programų užsienio šalių piliečiams gausėjimas. Į akademinę visuomenę ateinanties naujos kartos studentų atstovams būdingos kitos vertybės ir elgsena, nei šiuo metu joje dominuojančioms dėstytojų ir netgi vyresnių studentų kartoms, tai gali sukelti kartų konfliktą, kuris apsunkina mokymosi procesą ir gali daryti įtaką studijų rezultatams. Susidūrimas su studentais iš užsienio šalių gresia kultūriniais konfliktais, atsirandančiais dėl skirtingo kultūrinio pamato, nevienodų auklėjimo tradicijų ir įvairių didaktinių patirčių.

Pranešime pristatomi mokslinio tyrimo, atlikto Lietuvos sveikatos mokslų universitete 2013-2017 m., duomenys ir jų analizė. Aptariant galimus akademinio bendravimo ir bendradarbiavimo sunkumus kartų konflikto ir skirtingų kultūrinių patirčių susidūrimo aspektu buvo siekiama nustatyti studentų lūkesčius, nukreiptus į kalbų mokantį dėstytoją ir atskleisti dėstytojų pasirengimą tuos lūkesčius išpildyti. Būtent ši sandūra įtakoja dėstytojo vaidmens studijų procese kaitą. Taip pat pranešime pristatomos naujosios studentų kartos atstovų silpnybės, galinčias apsunkinti mokymosi procesą, ir akcentuojamos stiprybės, kuriomis būtina pasinaudoti, planuojant individualų ir grupinį darbą, parenkant mokomąją medžiagą ar mokymosi metodus.

Reikšminiai žodžiai: dėstytojo vaidmuo, kalbų mokymas, bendravimas ir bendradarbiavimas, kartų konfliktas, skirtingų kultūrų susidūrimas.

Rinkauskienė Regina (Lietuvos edukologijos universitetas)
XIX AMŽIAUS TEKSTAI RYTŲ AUKŠTAIČIŲ PATARME: ORIGINALAUS IR VERSTINIO TEKSTO LYGINAMOJI ANALIZĖ

Pranešime bus kalbama apie XIX amžiaus religinius raštus, kuriuos rašė rytų aukštaičių patarmės atstovai. Bus lyginama originalaus ir versto teksto kalba, t. y. ar skiriasi ir kuo skiriasi šių tekstų morfologija, sintaksė, leksika.

Stankevič Ernesta (Lietuvos edukologijos universitetas)
BENDROJO UGDYMO MOKYKLŲ MOKYTOJŲ TIRIAMOSIOS VEIKLOS SAMPRATOS PROBLEMA: TEORIJOS IR PRAKTIKOS RYŠYS

Lietuvių mokslininkų vartojamas žodis ‚veikla‘, kalbant apie mokytojų tiriamąjį darbą, implikuoja, kad gali būti skirtingos jos apraiškos (pvz. refleksyvi praktika, tyrimo atlikimas, vadovavimas mokiniams tiriamojoje veikloje ir pan., žr. Pečiuliauskienė, 2008), tuo tarpu anglų k. šaltiniuose vartojamas terminas ‚teacher research‘, kur ‚research‘ suprantamas kaip ‚mokslinis tyrimas‘ arba ‚mokslinis tyrinėjimas‘ ar net ‚mokslinis straipsnis‘. Tokiu būdu kartu apibrėžiamas ir pats procesas, t.y. veikla ir tos veiklos rezultatas: jau atliktas tyrimas ir būtent ta paskutinė reikšmė dominuoja, nes ‚teacher research‘ reiškia mokytojų atliekamų tyrimus (todėl čia dažniausiai neįtraukiama tokia veikla kaip refleksyvi praktika ar mokytojų dalyvavimas projektinėje veikloje ir pan.), o norint pabrėžti, kad galima dar išskirti pasyvesnį mokytojų vaidmenį, tik kaip tyrimų vartotojų, įvedamas žodis: ‚engagement‘: ‚to be engaged in research‘ – dirbti mokslinį darbą ir ‚to be engaged with research‘ – yra domėtis kitų atliktais tyrimais (mokytojas kaip tyrimų vykdytojas ir tyrimų vartotojas, žr. Borg, 2009, 2010). Taigi anglų k. terminas ‚teacher research‘ dažniausiai yra suprantamas siauriau negu terminas ‚tiriamoji veikla‘ tiek lietuvių edukologų darbuose (pvz. Pečiuliauskienė, 2008), tiek pačių mokytojų praktinėje veikloje. Tuo pat metu Lietuvos švietimo dokumentuose (Pedagogo profesijos kompetencijų aprašas, 2015) profesinė veiklos refleksija priklauso bendrųjų kompetencijų grupei (asmeninio tobulėjimo ir mokėjimo mokytis), tuo tarpu profesinės veiklos tyrimo kompetencija priskiriama didaktinių kompetencijų grupei (apibrėžiama kaip mokėjimas ir sugebėjimas metodiškai vertinti ir analizuoti profesinės veiklos rezultatus, siekiant atpažinti ir spręsti kilusias problemas, gerinant ugdymo proceso kokybę). Taip pat ugdymo

plėtotės centro organizuojamuose mokymuose mokytojams yra aiškiai atskirtos reflektavimo ir tiriamosios veiklos kompetencijų tobulinimui skirtos programos. Pristatymo tikslas yra panagrinėti, kokią mokytojo tiriamosios veiklos sampratą siūlo edukologai, švietimo politikos formuotojai ir patys mokytojai. Pagrindiniai tyrimo metodai buvo dokumentų analizė ir anglų kalbos mokytojų apklausa pusiau struktūruoto interviu pagalba.

Vilkienė Loreta (Vilniaus universitetas)

AR SKIRIASI LIETUVIŠKŲ, LENKIŠKŲ IR RUSIŠKŲ GIMNAZIJŲ MOKINIŲ ŽODYNO APRĖPTIS?

Visi ir lietuviškas, ir tautinių mažumų bendrojo ugdymo mokyklas baigiantys abiturientai privalo laikyti vienodą lietuvių kalbos brandos egzaminą. Tai rodo, kad iš mokinių tikimasi maždaug vienodos lietuvių kalbos kompetencijos. Kyla klausimas, ar tikrai lietuviškų, lenkiškų ir rusiškų mokyklų abiturientų lietuvių kalbos kompetencija yra lygiavertė? Vienas iš būdų, leidžiančių įvertinti bendrą kalbos mokėjimo lygį, – mokinių žodyno dydžio pamatavimas. Kaip teigia mokslininkai (pvz., Alderson 2005), žmogaus žodyno dydis atspindi ir bendrą jo kalbos mokėjimo lygį. Šiame pranešime aptariami tokio žodyno dydžio testo, atlikto 6 Vilniaus gimnazijose (2 lietuviškose, 2 lenkiškose ir 2 rusiškose) su trečių klasių mokiniais, rezultatai. Duomenys buvo rinkti projekte Kalbinių nuostatų ir mokymosi motyvacijos įtaka lietuvių kalbos mokėjimui (2017–2019, finansuojamas VLKK). Tyrime dalyvavo 128 lietuviškų gimnazijų, 96 – lenkiškų ir 103 – rusiškų gimnazijų mokiniai, kurių amžius 16–18 metų. Šiam tyrimui projekto grupės buvo sudarytas lietuvių kalbos žodyno dydžio matavimo testas, kurio pamatai grįsti LexTALE (Lemhöfer, Broersma 2012) ir taip / ne testų (Meara 1992) principais. Prieš atliekant tyrimą testas buvo išbandytas. Rezultatai analizuoti statistiškai. Taikyta ANOVA ir regresinė analizė. Tyrimu siekta atsakyti į klausimą, kiek skiriasi (jeigu skiriasi) tiriamųjų gimtakalbių ir negimtakalbių grupių žodyno aprėptis? Analizės rezultatai rodo, kad stipriausių lenkiškų ir rusiškų mokyklų mokinių žodyno aprėptis iš esmės prilygsta lietuviškų mokyklų stipriausių mokinių žodyno dydžiui, tačiau silpnųjų mokinių rezultatai kelis kartus mažesni nei gimtakalbių.

Literatūra

Alderson, J. C. (2005). *Diagnosing Foreign Language Proficiency: The Interface between Learning and Assessment*. London, New York: Continuum.

Lemhöfer, K., Broersma, M. (2012). *Introducing LexTALE: A quick and valid Lexical Test for Advanced Learners of English*. *Behavior Research Methods*, 44(2), 325–343.

Meara, P. (1992). *EFL vocabulary tests*. ERIC Clearinghouse.

Vyniautaitė Simona (Institute of the Lithuanian Language)

ŠIAURĖS ŽEMAIČIŲ TELŠIŠKIŲ IR KRETINGIŠKIŲ BEI PIETŲ ŽEMAIČIŲ VARNIŠKIŲ PARIBIO ŠNEKTOS SOCIOKULTŪRINIŲ POŽIŪRIU

Šiuolaikiniuose geolingvistikos tyrimuose sėkmingai gali būti ir yra taikoma universali socialinių tinklų teorija, kai (pa)tarmių plotuose sudaromi sociokultūriniai tinklai. Įvertinant tinklų atvirumą / uždarumą, tankumą / retumą, struktūros sudėtingumą ir kitus reikšmingus bruožus, nustatomos galimai gyvybingiausios šnektų zonos, aiškinami kai kurie kalbinės kaitos procesai.

Tyrime siekiama išanalizuoti šiaurės žemaičių telšiškių ir kretingiškių bei pietų žemaičių varniškių paribio šnektų bendruomenės narių judėjimo kryptis į pagrindinius objektus – mokyklą, gydymo įstaigas, pašta, bažnyčią, biblioteką, prekybos vietas, administracijos įstaigas – ir nustatyti šnektas, kuriose galimai geriausiai išlaikomos tarminės ypatybės. Tiriamąją medžiagą sudaro 34 šnektų (14 telšiškių, 12 kretingiškių, 8 varniškių) 2017 metų statistiniai duomenys.

Analizė rodo, kad šiaurės žemaičių ir pietų žemaičių patarmių paribyje išryškėja penkios pagrindinės sociokultūriniais tinklais susietų bendruomenių narių zonos. Pirmoji tokia zona lokalizuojama apie Skuodą, kur jungiasi šiaurės žemaičių telšiškių ir kretingiškių šnektų atstovų judėjimo kryptys. Antroji sritis yra apie Plungę, čia sociokultūriniais tinklais susieti tiek šiaurės žemaičių kretingiškių, tiek telšiškių patarmių vietovių gyventojai. Trečioji zona su traukos centru Telšiais jungia šiaurės žemaičių telšiškių ir pietų žemaičių varniškių šnektų bendruomenės narius, o ketvirta zona – Rietavo apylinkės – apima visų trijų patarmių šnektas. Apie Kuršėnus galima skirti penktąją sritį, tačiau ji nepasižymi tokiais tankiais ir sudėtingos struktūros tinklais.

Šnektose, kurios yra išryškėjusių sociokultūriniais tinklais sąistomų bendruomenių narių zonų traukos centrai, galimai geriausiai išlaikomos tarminės ypatybės.